

De la politici unidimensionale spre politici multidimensionale

Boris CHISTRUGA*

At the present stage of global development, between the postindustrial countries and other world there is a drastic contradiction: whether can to catch up the underdeveloped countries the postindustrial world? In the given work attempt to answer the given question is undertaken. The most comprehensible script of development is formation of economy of the organized, socially directed market. Some methodological features of its formation in the countries Central and the East Europe are resulted in given article.

Criza economică recentă a avut un impact colosal nu doar asupra ritmului de creștere economică și a bunăstării populației, ci ea ne impune să regândim, în general, modelul de dezvoltare economică, modul de reformare a economiilor naționale, redirecționarea politicilor economice naționale și internaționale. Se cere o nouă abordare a paradigmei dezvoltării economice și sociale, trasarea unor căi noi de tranziție spre economia cunoașterii ca etapă inițială a societății postindustriale. La etapa actuală nu mai putem vorbi despre modelul de dezvoltare liberal (anglo-saxon), sau social-democrat (european), sau neomercantilist (asiatic) deoarece are loc o îngemănare, o interpătrundere a acestora. Economiiile țărilor lumii preiau din fiecare model menționat ceea ce este oportun pentru țara dată, încercând să asigure atât un ritm de creștere economică accelerat, cât și o posibilitate mai mare de a reacționa la crizele mondiale. Astfel, treptat, în economia mondială are loc o redirecționare de la politici unidimensionale spre politici multidimensionale. Această tendință este caracteristică îndeosebi pentru țările în curs de dezvoltare, care au o sarcină dificilă de tranziție spre o societate postindustrială.

Așa țări precum Islanda, Estonia, Irlanda, cu un grad de liberalizare considerabilă a economiilor naționale și care au obținut rezultate de dezvoltare remarcabile până la declanșarea ultimei crize mondiale, au fost afectate de criza mondială într-o măsură mai mare. Și invers, Polonia, de exemplu, economia cărei nu este atât de deschisă în comparație cu alte țări membre UE, nu a fost afectată atât de mult și a reușit să mențină o creștere a PIB-ului pe parcursul tuturor etapelor crizei. Pentru astfel de țări este foarte important elaborarea și implementarea unui set de politici multidimensionale care ar avea drept finalitate constituirea economiei

* Boris CHISTRUGA, Dr.hab., prof.un, ASEM

cunoașterii și, respectiv tranziția spre o societate postindustrială.

Trecerea hotarului dintre milenii a fost consemnată prin trecerea la sistemul postindustrial, care a pus la dispoziția societății moderne mecanisme noncomerciale de dezvoltare, necesare schimbărilor continue pe glob. De remarcat, că potențialul de producere acumulat în economia mondială favorizează creșterea bunăstării popoarelor, iar internaționalizarea economiei asigură o bază rigidă pentru toleranța reciprocă a națiunilor. La baza multitudinelor de procese și fenomene menționate stă umanizarea vieții sociale, extinderea sistemului postindustrial de valori, în centrul căruia se află omul cu aspirația sa la autoperfecționare.

Aparenta stabilitate a lumii contemporane nu semnifică rezolvarea tuturor conflictelor inevitabile dezvoltării sociale. Ea este amenințată de un șir de factori ce pot fi clasați în două grupe mari. În primul rând, de remarcat caracterul neechivalent al unui șir de procese interne, ce au loc în statele, care deja au pășit pe calea transformărilor postindustriale. În al doilea rând, existența contradicțiilor între țările ce prezintă tendința postindustrială și statele ce se află la etapa industrială, sau chiar preindustrială de dezvoltare. Explicația acestor fenomene o găsim răspunzând la următoarele întrebări. În ce măsură țările în curs de dezvoltare și, în primul rând, cele cu economie emergentă ar putea realiza postindustrializarea pentru a atinge nivelul de dezvoltare al țărilor înaintate? În ce măsură societatea postindustrială se poate constitui în țările din Europa Centrală și de Est? Care ar putea fi căile de realizare a politicii postindustriale în aceste țări?

Una din soluții ar fi crearea economiei de piață organizată, social orientată, ca o derivată a evoluției societății postindustriale. Deosebirea principală dintre aceste două forme de economii constă în faptul, că baza materială a economiei de piață organizată, social orientată este nesatisfăcătoare pentru asigurarea cerințelor sistemului postindustrial, în schimb sunt prezente toate instituțiile societății postindustriale. Măsurile ce urmează a fi întreprinse în ce privește crearea bazei materiale, sunt orientate spre accelerarea dezvoltării economice în vederea constituirii societății postindustriale. Dacă să pornim de la ideea că criteriul constituirii societății postindustriale este, după cum consideră unii autori,¹ dominarea sectorului terțiar (cel al serviciilor), atunci putem afirma că epoca industrială, spre exemplu, în Franța sau Germania, a dominat nu mai mult de 70-80 ani, începând cu anii '80 ai secolului XIX. În condițiile actuale țările cu economie emergentă ar putea parcurge această cale timp de o perioadă mult mai scurtă, în jur de 15-20 ani, în dependență de nivelul inițial de dezvoltare, prin constituirea economiei de piață organizată, social orientată.

În ultimii ani sunt remarcate succesele economice ale țărilor asiatice. Apare întrebarea: sunt ele în stare să concureze cu lumea occidentală? Aceste perspective nu pot fi excluse categoric. Este necesar de a analiza posibilitățile acestor țări din punct de vedere al aplicării informației și cunoștințelor adecvate economiei contemporane.²

Astăzi se depun eforturi considerabile pentru reîntregirea țărilor ce se află la etapa postindustrială de dezvoltare și restul lumii. Unicul mod de integrare în elita mondială este dezvoltarea bazată pe legile și principiile societății postindustriale. Statele ce tind să intre în comunitatea acestor țări nu vor fi acceptate până nu vor găsi rezolvări și metode tehnologice noi, până nu vor educa lucrătorul de tip postindustrial, purtători al valorilor postindustriale. Țara ce va merge pe această cale nu va fi întruchiparea contradicțiilor Occidentului, ea va fi o parte a acestuia, va asimila metodele de producere, nivelul educației, valorile morale înalte păstrându-și tradițiile sale culturale. A ajunge țările puternic dezvoltate e posibil doar intrând în rândurile lor, în baza principiilor dictate de acestea, iar derularea acestui proces va fi controlat de însuși comunitatea postindustrială.³ Astfel, indicii postindustrializării devin, din deceniu în deceniu, pentru cea mai mare parte a lumii de neatins. Totodată, apare un hotar rigid dar încă evitabil dintre lumea postindustrială și restul umanității, trecerea căruia va fi posibilă în viitorul apropiat pentru un număr relativ nu mare de țări, ce vor alege calea constituirii economiei de piață organizată, social orientată.⁴

Economia de piață organizată, social orientată – trei caracteristici principale

Să evidențiem trei probleme, cu care se va confrunta economia organizată legate de metodele sociale de reglementare a pieții: organizarea procesului de producție în conformitate cu noul sistem de valori; unificarea formelor și relațiilor de proprietate și pericolul stabilității sociale, cauzat și de polarizarea societății; asigurarea creșterii continue a nivelului de viață bazat pe dezvoltarea personalității, asigurării creativității muncii. Problemele enumerate au un șir de trăsături comune, dar și particularități specifice legate de rezolvarea lor. Prima și a doua, referitor la modificarea relațiilor de piață și formelor de proprietate necesită transformări treptate și controlate în mecanismul economic al societății. Mai complicată este cea de-a treia problemă. Ridicarea nivelului de trai a populației și antrenarea ei în societatea postindustrială, înlăturarea contradicțiilor sociale este una din cele mai complicate sarcini ce urmează a fi rezolvate.

Actualmente societatea se află în pragul unor schimbări sociale globale, când se constituie un element nou al ei, o nouă grupă socială - grupul mediu, care se prezintă ca o forță motrice. Fiind formată de secole societatea nu poate fi restructurată imediat, iar existența multor oameni nepregătiți către schimbări nu poate să nu influențeze negativ caracterul și specificul transformărilor postindustriale. O variantă reală și acceptabilă este crearea unui nivel de trai decent tuturor, ce va duce la depășirea conflictelor sociale deschise. Această cale se asigură prin constituirea economiei de piață organizată social orientată, care poate fi caracterizată prin următoarele:

1. Economia de piață organizată, social orientată nu poate exista în afara revoluției tehnico-științifice, care în ultimele decenii, prin creșterea puternică a influenței

omului asupra naturii, a asigurat o dezvoltare semnificativă a civilizației. De la începutul anilor '80 ai secolului trecut experiența țărilor postindustriale demonstrează, că pentru dezvoltarea durabilă a omenirii sînt necesare anumite premise - economice, sociale, politice, ecologice cu tendința de auto-perfecționare a oamenilor ca personalități. Inovările tehnologice au căpătat un dinamism considerabil și reprezintă esența materială principală a transformărilor postindustriale a unei economii de piață organizată.

2. Schimbările radicale ale caracterului și formei de organizare a forțelor de producție a condus la faptul, că factorii tradiționali comensurabili ai reproducției și-au pierdut rolul cheie, iar succesul economic este determinat tot mai mult de resursele informaționale. Ultimele nu pot fi apreciate ca categorii de preț, aplicarea cărora depinde nu atât de bunurile informaționale, cît de capacitatea oamenilor de a extrage din ele cunoștințe noi, capabile să influențeze pozitiv dezvoltarea economică. Caracteristic acestei etape de dezvoltare este dezicerea de la valorile și legitățile de piață tradițională. O trăsătură indispensabilă în evoluția economiei moderne este tendința de a acumula cunoștințe noi, tendința omului spre perfecționare, dorința de a lărgi cunoștințele, de a descoperi lucruri necunoscute anterior. Aceste obiective în ultimele decenii au devenit dominante pentru țările dezvoltate și consecințele acestora sînt greu de subestimat. În viziunea noastră acest proces îl putem considera ca tranziție de la munca motivată economic la creativitate, obiectivele căreia sînt autorealizarea personalității. Ea asigură un grad mult mai mare de libertate obiectivă pentru cei, care sunt preocupați de activitatea economică creativă.
3. Disimilarea proprietăților care duc la eliminarea de pe arena contradicțiilor sociale a clasei tradiționale de proprietari mari și apariția managerilor, care controlează nu atât proprietatea, cît toate aspectele procesului de producție. Apare o formă specifică de proprietate – proprietatea personală. Ca rezultat reprezentanții potențiali ai angajaților, capabili să producă informații și cunoștințe și să acționeze adecvat în noile condiții economice, devin subiecții unei activități de sine stătătoare care reduc serios dependența, în care se aflau anterior în raport cu instituțiile tradiționale ale societății industriale. Cele mai mari succese au atins consorțiile și corporațiile informaționale ce au izbutit să întrunească nu atât proprietatea și conducerea, cît proprietatea și creativitatea, întruchipând în succes talentul și energia propriu zisă a angajaților. În rezultat conflictul între “muncă” și “capital”, caracteristic societății industriale, se depășește atât prin depersonificarea capitalului, cît și prin crearea de posibilități creative pentru lucrători. Astfel, schimbarea formelor și relațiilor personale duc, după părerea noastră, la depășirea conflictului tradițional clasat în societatea industrială. Aceasta este de asemenea una din principalele direcții de

transformări postindustriale ale economiei de piață organizată, social orientată.

Așa dar, în formarea economiei de piață organizată pot fi evidențiate și analizate trei momente principale: a) subminarea relațiilor economiei de piață clasică; b) schimbarea radicală a formelor și esenței proprietății, c) schimbarea conținutului relațiilor sociale de bază. Primul moment se referă la schimbarea accentului de la valoarea bunurilor produse (mărfurilor) spre valoarea de întrebuințare și deci de la munca abstractă la munca concretă, care din ce în ce devine mai creativă și profesionistă. Cât privește direcția a doua, în societatea postindustrială se remarcă trei aspecte, care, de obicei, sunt prezentate ca elemente ale subminării și depășirii percepției tradiționale a proprietății private. În primul rând, este vorba despre difuzia drepturilor de proprietate între un număr cât mai mare de proprietari: drept urmare are loc diminuarea monopolismului clasei dominante asupra posesiei mijloacelor de producere, având în vedere, că reprezentanții clasei medii investesc propriile mijloace în acțiuni și alte hârtii de valoare ale întreprinderilor de producție și servicii. În al doilea rând, angajații obținând cota de participare (acțiuni) a întreprinderilor devin și ei proprietari, în afară de aceasta, adesea lor li se transmite o parte a fondurilor corporative cu scopul consolidării echipei întreprinderii și depășirea contradicțiilor dintre proprietar și angajați. În sfârșit, aspectul trei informează, că crește numărul companiilor, care sunt controlate de către angajații întreprinderii. De menționat, că nici unul din aceste aspecte nu poate, în opinia noastră, fi estimat ca o subminare reală a principiilor de proprietate existente. Apărute în interiorul sistemului economiei de piață, ele conduc la redistribuirea drepturilor de proprietate, dar nu schimbă obiectivele utilizării ei, motivația indivizilor, comportamentul social, și, deci, reprezintă în sine elemente de modernizare a sistemului de proprietate privată, și nu o tendință de a ieși în afara limitelor ei. În opinia noastră proprietatea privată se individualizează și îi redă noi semnificații. Procese asemănătoare au loc și cu proprietatea de stat.

Proprietatea individualizată – o nouă formă a proprietății private

Proprietatea de stat ocupă un loc deosebit în structura economică a societății moderne. Fiind în opoziție cu proprietatea corporativă și cu cea personală a cetățenilor, ea are sursele ei economice și se dezvoltă în concordanță cu legitățile societății industriale. În prezent proprietatea de stat este reprezentată prin două forme, care servesc unor și aceleași scopuri, dar diferă după elementele din care sunt constituite. În primul rând majoritatea ei reprezintă totalitatea resurselor, pe care le posedă statul, bazându-se pe legislație, fiind sistemul instituțiilor de putere și conducere. Statul redistribuie finanțele cu ajutorul impozitelor, folosește munca cetățenilor, în limitele acordate de legislație, controlează resursele naturale care-i aparțin. Toate elementele acestea ale bogăției sunt baza acelei puteri, pe care statul o poate mobiliza în caz că apar unele amenințări națiunii și cetățenilor – militare, politice sau economice. Statul poate

să folosească resursele ce-i aparțin pentru îndeplinirea necesităților sale, să întreprindă acțiuni pentru asigurarea stabilității valutei naționale, pentru reanimarea producției și a exportului, pentru acordarea granturilor și subsidiilor, pentru asigurarea realizării diferitor programe. Fiind stăpân pe resurse, statul este totodată și un mare consumator și investitor instituțional. Statul posedă bunuri imense, inclusiv întreprinderile și companiile care reprezintă ramurile strategice ale economiei. Ocupând poziții importante într-o anumită ramură, statul le cedează foarte rar, acceptând vânzarea întreprinderilor de care nu mai are nevoie investitorilor particulari. Toate cele menționate mai sus realizându-se de către stat sânt, totodată, personificate. Cineva dirijează cu imensa bogăție de care dispune statul. Cineva redistribuie surse financiare colosale etc. În cazul, când lipsește un mecanism democratic și transparent de primire a deciziilor, puterea statului poate fi folosită de unii funcționari ai ei în scopuri personale. În acest sens ar fi destul de corect de menționat caracterul individualizat al proprietății de stat. Sensul proprietății de stat e mai apropiat de proprietatea individuală decât de cea a întregii comunități. Acest aspect se evidențiază tot mai mult în societatea postindustrială, când rezultatele politicii economice a unei țări depind în mare măsură de calitățile personale ale celor ce se numesc funcționari de stat.

Formarea sistemului bazat pe proprietatea individuală este un element important al dezvoltării societății. Renașterea proprietății individuale presupune, pe de o parte, formarea unui nou gen de libertate, iar pe de altă parte, renașterea aceluși monopol, care a fost reprezentat de proprietatea privată. Extinderea relațiilor noi presupune aparența unei surse noi a dezvoltării societății, dar ea poate fi aplicată numai la asigurarea unei părți a acesteia. Confruntarea proprietății individuale cu cea privată la sfârșitul epocii industriale va purta un caracter mai complicat și contradictoriu decât colaborarea lor la începutul acestei epoci. Reieșind din studiile efectuate formulăm două principii importante, care vor determina contextul: în primul rând, economia de piață organizată nu poate nici să elimine distribuția pe bază de concurență a bunurilor produse între membrii săi, nici cu atât mai mult, să facă distribuția egal, asigurând o echitate socială totală. Noua organizare socială, întărind principiile de libertate, nu o declară – și în aceasta constă principala deosebire dintre comunitatea ce se formează de idealul tradițional al socialiștilor. În al doilea rând, noua societate nu devine fără clase, cum presupuneau utopiștii, dimpotrivă, ea poate deveni chiar mai profund împărțită în grupe sociale aparte, decât anterior, dar criteriile unei astfel de împărțiri sânt altele. Inegalitatea în distribuția bunurilor materiale multor gânditori li se părea un fenomen vechi ca și însuși omnia. Și totuși economiștii și sociologii contemporani afirmă că progresul economic e în stare, dacă nu să lichideze această inegalitate, apoi, cel puțin, să înlătore formele ei externe, deosebit de periculoase pentru stabilitatea socială. Cercetările statistice mărturisesc, că tendința spre micșorarea ne egalității distribuirii bogățiilor materiale a avut loc în toate societățile democratice dezvoltate pe parcursul a

mai mult de jumătate din sec. XX. În ultimul timp teoreticienii încep să observe din nou creșterea diferenței dintre grupele de populație mai bogate și mai puțin bogate,⁵ fapt care nu se înscrie într-o societate cu economie de piață organizată.

Clasa medie a profesioniștilor

Formarea economiei de piață organizată nu e legată de reforme politice și revoluții: schimbările în conștiința societății se dovedesc a fi mult mai încetinite decât schimbările reale reflectate de această conștiință. Odată ce proletariatul tradițional e limitat printr-un număr comparativ mic de lucrători ai sectorului industrial, mulți oameni se identifică ca clasă muncitoare: așa în anul 2003 în cadrul unei sondări a opiniei publice 49,4% din americani au declarat că aparțin clasei muncitoare; acei care s-au considerat pe sine membri ai păturii medii au alcătuit 54,3%. Pierdându-și statutul de proletar, muncitorul contemporan intră în rândurile clasei medii a profesioniștilor, ce lucrează prin angajare, însușind tradițiile lor, modul de viață și tendințele.⁶ Termenul “clasă medie” înseamnă pătura ce include în sine foarte diferite componente, care înseamnă de acum nu grupă socială, ce se manifestă în calitate de element de stabilitate al societății, ci mai degrabă reprezintă un strat, care în măsură tot mai mare se disimilează sub influența noilor schimbări tehnologice, intensificând despărțirea clasei, înainte unice, în straturi culturale, intelectuale, economice.

Componenta a treia a societății contemporane constituie elita tehnocratică, managerii superiori, definindu-i în calitate de reprezentanți ai clasei conducătoare, elita nouă a viitoarei societăți, pe care este necesar să-i căutăm pe treptele de sus ale ierarhiei birocrăției, printre aceia, care dau dispoziții personalului administrativ. Clasa dominantă a început să fie numită “tehnocrați”, care au însușit informații și cunoștințe și manipulează îndemânatic cu ele în trei niveluri principale: național, unde acționează birocrăția guvernamentală; de ramură, reprezentanți de profesioniști și experți științifici și, la nivelul unor organizații separate ce corespund structurilor tehnice. Astfel, concepția contemporană a societății postindustriale presupune existența a trei grupuri principale ale clasei dominante tratate ca tehnocrată: clasa medie a lucrătorilor calificați și managerilor, tratată ca tehnocrată, clasa mijlocie a lucrătorilor calificați și inferiori atât în procesul de producție industrial cât și în sfera de servicii, numită, clasa profesionistă; clasa inferioară care include lucrătorii muncii fizice, ne apți de a se include în procesele tehnologiilor de vârf, reprezentanții profesiilor în dispariție și de asemenea majoritatea imigranților din țările lumii a treia, membrii minorităților naționale și alte elemente, care s-au dovedit a fi departe de transformările economiei organizate.

Constatarea faptului că astăzi omenirea e divizată, în primul rând, nu conform raportului față de mijloacele de producție, nu conform gradului de asigurare materială, ci conform scopului spre care tind oamenii, capătă o răspândire tot mai largă. În lumea

contemporană posibilitatea omului de a se realiza ca purtător al valorilor economiei de piață organizată e limitată nu numai de circumstanțele subiective, ci și de cele obiective și principala din ele este accesul mărginit la studii și cunoștințe. Diferențierea intelectuală care a atins o scară fără precedent devine bază pentru orice altă diferențiere socială. Urmează să fim de acord cu teza că, în țările dezvoltate și, deci, și în economia de piață organizată statutul social al omului în măsură foarte mare se determină de nivelul lui de studii.

Bibliografie:

- ¹ Brzezinski Zbigniew. Marea tablă de șah. București: All, 1997.
- ² Suciuc C. Economia cunoașterii și civilizația globală. București: Editura ASE, 2002.
- ³ Иноземцев В.Л. Социально-экономические проблемы XXI века: попытка нетрадиционной оценки. М., 1999.
- ⁴ Chistruga, Boris. Integrarea postindustrială a țărilor Europei Centrale și de Est: realități și perspective. – Ch.: ASEM, 2007. – 479 p.
- ⁵ Шишков Ю.В. Мировая экономика: нарастающий процесс глобализации (прогноз на 2000-2015 годы). М.: ИМЭМО, 1998.
- ⁶ Stiglitz Joseph E. Globalization and its Discontents. WW.Norton&Company New York-London, 2002.